[p. 862]

Tegen de gnosis

Veel van wat we weten over antieke gnostici danken we aan indirecte verwijzingen of regelrechte bestrijdingen bij vroegchristelijke tegenstanders. Een mooi voorbeeld vormt het lijvige werk *Tegen de ketters* van de kerkvader Irenaeus van Lyon (tweede helft tweede eeuw n.C.). Daarin geeft de schrijver een overzicht van dwaalleren van gnostici, met name die van de sekte van Valentinus (boek 1), om deze vervolgens uitvoerig te bestrijden. Daarvoor hanteert hij rationele argumenten (boek 2) en uiteraard vooral de bijbel (boeken 3, 4 en 5).

Het moet gezegd: de bestrijding is voor ons duidelijk minder interessant dan de beschrijving van de ketterijen zelf. Juist omdat Irenaeus zijn beoogde lezers (waarschijnlijk mensen uit zijn geboortestreek in Klein-Azië) alle middelen in handen wil geven om de gevaarlijke Valentinianen te bestrijden, doet hij grote moeite hun doctrines eerst nauwkeurig weer te geven.

Dat levert stevige lectuur op. De Valentinianen braken met de apostolische traditie en ontwierpen ingewikkelde modellen ter verklaring van de wereld. Hun mythologische verhalen over Wijsheid die in de materie terechtkomt, hun vaak vreemde interpretatie van bijbelplaatsen, alle hocus-pocus met getallen en cijfers, en de eindeloze reeksen goden, tussenwezens en zielen die ze introduceerden: dit alles werkt bevreemdend en soms vermoeiend. Maar Irenaeus geeft ook unieke teksten van gnostische '*spiritual rites*' en interessante details over minder verwarde ketterijen. Zo leerden de Carpocratianen dat de ziel om bevrijd te geraken *alles* op aarde moet doen, ook het meest lage en slechte - een theorie die Irenaeus zodanig schokt dat hij haar amper serieus neemt.

Het oorspronkelijk in het Grieks geschreven werk is niet gemakkelijk te hanteren. Dat is onder meer te wijten aan zijn ingewikkelde overlevering (het is grotendeels alleen in een latere Latijnse vertaling bewaard gebleven) en zijn uitvoerigheid. Daarom is het goed dat er nu een ruime selectie uit Irenaeus' geschrift in een Engelse uitgave beschikbaar is. De tekst, voorzien van deskundige toelichtingen door Robert Grant, is verschenen in de serie 'The early Church fathers'. Daarin verscheen eerder een deel over Maximus Confessor (zie *Streven* 1997, blz. 88). *Irenaeus of Lyons* is een nuttig en welkom boek. Jammer alleen dat de selectie nergens wordt verantwoord. Het blijft voor de lezer nu onduidelijk hoeveel er precies is weggelaten en waarom.

□ Vincent Hunink

Robert M. Grant, *Irenaeus of Lyons*, Routledge, London / New York, 1996, 214 blz., £ 14,99.